

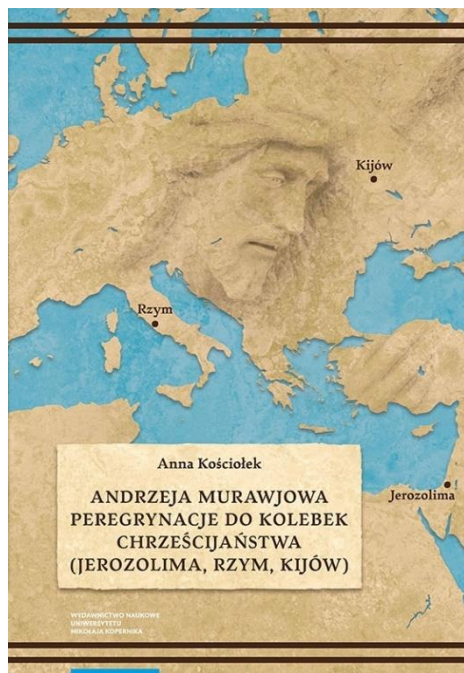
Recenzja naukowa

Andrzeja Murawjowa peregrynacje do kolebek chrześcijaństwa (Jerozolima, Rzym, Kijów)

Paweł Plichta

pawel.plichta@uj.edu.pl

Uniwersytet Jagielloński

Autor: Anna Kościółek

Wydawca: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń

Rok wydania: 2020

Liczba stron: 334

ISBN: 978-83-231-4419-9

Jako uzasadnienie recenzji monografii Anny Kościółek w czasopiśmie „Turystyka Kulturowa” niech posłuży następujący z niej fragment: „Andrzej Murawjow [1806-1874] odbył liczne podróże, pielgrzymki, był bez wątpienia najbardziej nieustrudzonym i płodnym literacko rosyjskim pątnikiem XIX wieku. Kondycja człowieka drogi polegała na poznawaniu nowych miejsc świętych, a następnie ich opisywaniu, zgodnie z obietnicą daną w młodości po cudownym ocaleniu. Stał się strażnikiem sanktuariów. Upowszechnił wiedzę o nich, pokazywał ich rolę w życiu jednostki i zbiorowości. Uczucia religijne łączyły się jednak z zainteresowaniem przyrodą, życiem codziennym, obyczajami i kulturą odwiedzanych miejsc. *Loca sancta* podziwiał z wiarą pielgrzyma i zamiłowaniem turysty. Murawjow zwiedzał i nawiedzał miejsca święte. Kierowała nim nie tylko ciekawość intelektualna, ale i chęć odkrywania tajemnicy danego sanktuarium, spotkania z Bogiem i człowiekiem właśnie tam [...] Pisarz nie poprzestawał na byciu obserwatorem, wiele zrobił dla zachowania dorobku minionych pokoleń, dzięki niemu w Petersburgu na Wyspie Wasylewskiej stanęły dwa

sfinksy z Teb. Brał udział w ratowaniu miast, świętych miejsc, relikwii, ikon, ksiąg. Miejsca kultu, szczególnie te zaniedbane, stawały się dla niego wezwaniem do działania, by przywrócić pamięć” [s. 271-272¹, wyróżn. P.P.].

Recenzowana praca z jednej strony lokuje się w obszarze historii turystyki religijnej, z drugiej zaś prezentuje sylwetkę XIX-wiecznego pisarza religijnego, teologa, poety, dramaturga działacza i – co interesujące – praktyka dziedzictwa kulturowego i religijnego, popularyzatora w swoich tekstach przybliżającego je współczesnym sobie czytelnikom. Tak zarysowana działalność Murawjowa wpisuje publikację jemu poświęconą w prace z zakresu heritologii.

Monografia *Andrzeja Murawjowa peregrynacje do kolebek chrześcijaństwa (Jerozolima, Rzym, Kijów)* to rozprawa naukowa przygotowana w sposób niebudzący zastrzeżeń, co współcześnie nie jest sprawą oczywistą, niezależnie od stopni i tytułów naukowych. Zasadniczą jej część poprzedzają Wykaz skrótów i zasady cytowania [s. 7] oraz Wstęp [s. 9-18] natomiast po Zakończeniu [s. 271-274] umieszczono Bibliografię z podziałem na „teksty” [s. 275-277], opracowania o Murawjowie [s. 278-283] oraz literaturę pomocniczą [s. 283-311], a następnie Indeks osób [s. 313-325] oraz streszczenia w języku rosyjskim [s. 327-330] i angielskim [s. 331-334].

Pierwszy rozdział zatytułowany „Pątnictwo w kulturze europejskiej” [s. 19-78] ma charakter wprowadzający do problematyki pielgrzymstwa. Na szerokim tle różnych tradycji religijnych – wykraczających jednak daleko poza tytułową kulturę europejską [por. s. 28-30] – wyróżniono fenomen chrześcijańskiego peregrynowania, m.in. wskazując trzy główne kierunki ruchu pielgrzymkowego: Ziemię Świętą z centralną rolą Jerozolimy, Rzym oraz Santiago de Compostela. Następnie Autorka zwięźliła fenomen do rosyjskich tradycji pielgrzymkowych (na Rusi i w Rosji).

W drugim rozdziale [s. 79-108] przedstawiono biografię i scharakteryzowano twórczość Andrzeja Murawjowa, rzecz jasna eksponując jego podróżniczo-pątnicze doświadczenia. Ważny element tej części stanowi analiza naukowego zainteresowania spuścizną „pielgrzyma niestrudzonego”.

Analiza obrazu Jerozolimy, która została określona jako „Święty Gród Jeruzalem” [s. 109-168], jest przedmiotem trzeciego rozdziału. Autorka w sposób syntetyczny przedstawiła historię Miasta Boga, doprowadzając ją do XIX wieku i kreśląc znaczenie miasta i całej Palestyny w kulturze ale też polityce rosyjskiej. Analiza jerozolimskich doświadczeń Murawjowa została przeprowadzona także w kontekście znaczenia dwóch

¹ Zapis wyłącznie numerów stron oznacza odwołania do recenzowanej pracy.

najważniejszych dla chrześcijan okresów: Wielkiego Tygodnia i Paschy oraz Bożego Narodzenia.

Czwarty rozdział poświęcony został Rzymowi jako „sercu zachodniego chrześcijaństwa” [s. 169-213]. Autorka i tutaj zarysowała dzieje miasta, ograniczając początki wywodu do antyku chrześcijańskiego, a kończąc na 1871 roku. Analogicznie do Jerozolimy zarysowała znaczenie Wiecznego Miasta dla kultury rosyjskiej. Analiza interesującej XV-wiecznej *Notatki o Rzymie* a następnie zarys kontaktów Rosjan z tym miastem stanowi wprowadzenie do jego prezentacji w tekstach Murawjowa (*Listy rzymskie*). Badaczka wyodrębniła dwie role, w jakich odnajdywał się w Rzymie poeta: pielgrzyma i turysty, wskazując jakie miejsca i obiekty go interesowały. Ważnym elementem tej części jest podrozdział traktujący o stosunku prawosławnych pielgrzymów do Rzymu jako centrum katolicyzmu i symbolu papieństwa.

Piąty rozdział to analiza trzeciego celu peregrynacji Andrzeja Murawjowa – Kijowa – „Ruskiej Jerozolimy” [s. 215-270]. Konsekwentnie także tę część Autorka rozpoczyna od naszkicowania dziejów miasta do końca XIX wieku, by następnie przedstawić jego kulturowe znaczenie jako „drugiej Jerozolimy”. Przedmiotem kolejnych podrozdziałów są związki z miastem Murawjowa – „kijowianina sercem, duchem i ciałem” oraz analiza Kijowa w jego tekstach i roli jaką ten „ojczysty Syjon” odegrał w jego życiu.

We wszystkich trzech rozdziałach traktujących odpowiednio o Jerozolimie, Rzymie i Kijowie powraca temat przyrody a wraz z nią piękna tych wyjątkowych – nie tylko dla Murawjowa – miejsc. Wyróżnienie tego wątku (dziedzictwa naturalnego) dopełnia problematykę dziedzictwa kulturowego (religijnego).

Katalog uwag krytycznych w przypadku recenzowanej pracy jest krótki. Wskazano już niekonsekwencję tytułu pierwszego rozdziału wobec prezentacji zjawiska pielgrzymowania także w tradycjach spoza kultury europejskiej. Autorka jako filolog rusycysta i literaturoznawca, pozostawiając wiele ważnych i interesujących cytatów w oryginale [s. 83, 92, przypis nr 51, s. 124, przypis nr 53, 141-142, 152, 165-168, 183, 210, 211-212, 244, 245, 249-250, 258, 262, 264-270], założyła powszechną znajomość języka rosyjskiego u czytelników. Takim wyborem redakcyjnym niestety ograniczyła wielu zainteresowanym odbiorcom dokładne śledzenie wywodu. Warto było w przypisach zamieścić autorskie tłumaczenia wskazanych fragmentów. Uwaga wydaje się o tyle zasadna, że cytatów z innych dzieł nie przytoczono w oryginale greckim czy łacińskim, wyjątek s. 178, przypis nr 32. Jeśli za wybranym rozwiązaniem przemawiały kwestie

finansowe, można było ograniczyć niektóre rozbudowane wyjaśnienia np. s. 24, przypis nr 18, s. 25, przypisy nr 19 i 20, s. 26, przypis nr 22 i 23, s. 28, przypis nr 25, s. 37, przypis nr 57, s. 68, przypis nr 170 i 171, s. 74-75, przypis nr 188 i 189, s. 76, przypis nr 192, s. 97, przypis nr 62.

Wśród wielu atutów pracy należy podkreślić, iż jasno sprecyzowany cel udało się Autorce osiągnąć. Interpretując bowiem teksty źródłowe w perspektywie tradycji pielgrzymkowych wschodniego i zachodniego chrześcijaństwa, Badaczka wykazała, że peregrynacje Murawjowa stanowiły doświadczenie o charakterze psychosomatycznym. Warto też odnotować precyzję zarówno zasadniczego wyводу, jak i uwag w przypisach.

Grono osób, które powinny zapoznać się z publikacją Anny Kościołek, jest szerokie. Oprócz specjalistów turystyki kulturowej i religijnej ukierunkowanych historycznie, lekturą obowiązkową winna ona stać się dla historyków, literaturoznawców, kulturoznawców, religioznawców, ale też przewodników i pilotów wycieczek szczególnie do tytułowych miast oraz sympatyków współczesnych form pielgrzymowania.

Nie sposób analizować współczesnych zjawisk w zakresie turystyki religijnej bez uwzględnienia ich kulturowo-religijnych i historycznych ciągłości. Badania Anny Kościołek, których efektem jest recenzowana praca, stanowią egzemplifikację interdyscyplinarnego ujęcia pielgrzymek jako fenomenu w wielu przypadkach współtworzonego przez wiarę pielgrzyma i doświadczenia turysty.